Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

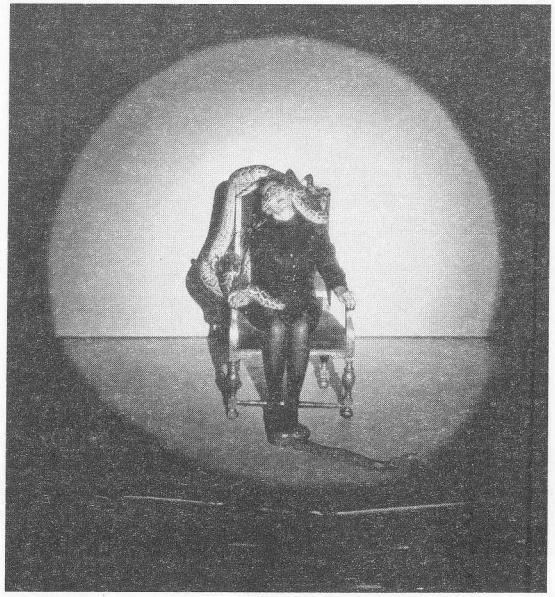

Marina Abramović

cu James Kaplan

încălcând toate granițele. memorii

Traducere din engleză de Florin Tudose

stArt

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

MĂ PLIMBAM ÎNTR-O DIMINEAȚĂ CU BUNICA PRIN PĂDURE. ERA MINUnat de frumos și de liniște. Aveam doar patru ani, o copiliță. Și am văzut ceva foarte straniu – o linie dreaptă, de-a lungul drumului. Mă intriga atât de tare, că am mers după ea; îmi doream să o ating. Dar bunica a țipat; a țipat tare. Îmi amintesc atât de clar. Era acolo un șarpe uriaș.

Atunci, pentru prima dată în viața mea, am simțit frică adevărată – deși eu habar nu aveam c-ar fi trebuit să-mi fie frică. De fapt, m-am speriat de vocea bunicii mele. Iar șarpele și-a văzut repede de drum.

E incredibil cum se construiește frica în tine, prin părinți și alții din jurul tău. La început ești atât de inocent; nu știi.

VIN DINTR-UN LOC ÎNTUNECAT. IUGOSLAVIA POSTBELICĂ, MIJLOCUL anilor '40, până la mijlocul anilor '70. Dictatură comunistă, cu Mareșalul Tito la butoane. O penurie permanentizată și un gri omniprezent. Comunismul și socialismul au ceva – un fel de estetică bazată pe urâțenie pură. Belgradul copilăriei mele nu avea nici măcar monumentalitatea Pieței Roșii din Moscova. Totul era cumva la mâna a doua. De parcă liderii ar fi privit comunismul

prin lentilele altora, pentru a construi ceva mai prost, mai nefuncțional și mai debil.

Eu în Belgrad, 1951

Îmi amintesc mereu de spațiile comunitare – verdele murdar cu care erau vopsiți pereții și becurile fără abajur care emiteau o lumină gri ce parcă îți punea o umbră pe ochi. Combinația dintre lumină și culoarea pereților făcea ca pielea tuturor să pară galben-verzuie, de parcă am fi fost cu toții bolnavi de ficat.

În blocurile masive și hidoase de apartamente locuiau familii întregi. Tinerii nu aveau șanse să aibă apartamentele lor, așa că în fiecare casă trăiau mai multe generații – bunica și bunicul,

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

cuplul tânăr și progeniturile acestora. Înghesuirea familiilor în spații restrânse crea tot soiul de complicații imposibile. Ca să facă sex, cuplurile tinere se duceau la cinema sau în parc. Să-ți cumperi vreodată ceva nou sau drăguț nici nu intra în discuție.

Un banc din perioada comunistă: un tip se pensionează și, fiindcă fusese un muncitor excepțional, primește ca premiu nu obișnuitul ceas, ci o mașină nouă. Colegii îl felicită pentru norocul lui – va primi mașina la data cutare și cutare, peste douăzeci de ani.

„Dimineața sau după-amiaza?", întreabă omul.

„Dar ce contează?", i se răspunde.

„Păi, îl aștept și pe instalator în aceeași zi", explică el.

Familia mea nu a îndurat toate acestea. Părinții mei erau eroi de război – luptaseră împotriva naziștilor împreună cu partizanii iugoslavi, comuniștii conduși de Tito – astfel că după război au ajuns membri importanți ai Partidului, cu funcții importante. Tata a făcut parte din garda de elită a Mareșalului Tito; mama a condus un institut care administra monumentele istorice și gestiona achiziționarea de lucrări de artă pentru clădirile instituțiilor publice. Așa se face că ne-am bucurat de multe privilegii. Am locuit într-un apartament mare în centrul Belgradului – strada Makedonska, la numărul 32. O clădire mare, de modă veche, din anii 1920, cu decorațiuni elegante din fier și sticlă, asemănătoare clădirilor de apartamente din Paris. Aveam un etaj întreg doar pentru noi, opt camere pentru patru oameni – părinții, fratele meu mai mic și eu – ceva nemaiauzit pe atunci. Patru dormitoare, camera în care se lua masa, un salon mare (așa spunem noi la sufragerie), o bucătărie, două băi și camera servitoarei. Salonul avea rafturi pline cu cărți, un pian mare negru și pereții plini de picturi. Mama își permitea, în calitate de director al Muzeului Revoluției, să intre în atelierele pictorilor și să cumpere lucrări – picturi influențate de Cézanne, Bonnard și Vuillard, dar și multe lucrări abstracte.

În adolescență, credeam că apartamentul nostru era o culme a luxului. Mai târziu am aflat că aparținuse unei familii bogate de evrei și fusese confiscat în timpul ocupației naziste.

Tot mai târziu am aflat și că picturile expuse de mama pe pereții apartamentului nu erau prea grozave. Privind în urmă, cred – din aceste motive, dar și din altele – că trăiam într-un loc oribil.

Părinții mei, Danica și Vojin Abramović, 1945

Mama mea, Danica, și tatăl meu, Vojin – cunoscut ca Vojo –, au trăit o mare poveste de dragoste în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. O poveste extraordinară – ea era frumoasă, el era arătos și își salvaseră viața unul celuilalt. Mama, maior al armatei, conducea un pluton din prima linie, însărcinat cu descoperirea partizanilor răniți și retragerea lor în siguranță. Dar odată, în timpul unui asalt german, ea s-a îmbolnăvit de tifos și a ajuns inconștientă printre cei grav răniți, acoperită complet cu o pătură, cu febră mare.

Ar fi avut toate șansele să moară, dacă tata nu ar fi fost un așa mare iubitor de femei. I-a văzut părul ieșind de sub pătură și nu s-a putut abține să nu ridice pătura. Când a văzut ce frumoasă era, a luat-o de-acolo și a dus-o în cel mai apropiat sat, unde localnicii au îngrijit-o și au pus-o pe picioare.

Șase luni mai târziu, era înapoi în prima linie, ajutând la recuperarea răniților și transportarea lor la spital. Acolo, printre

cei grav răniți, l-a recunoscut pe cel care o salvase. Tata zăcea, pe moarte, sângerând abundent – nu exista sânge pentru transfuzii. Dar mama a descoperit că aveau aceeași grupă sanguină. I-a dat din sângele ei și i-a salvat viața.

Ca într-un basm. Apoi războiul i-a despărțit din nou.

Dar s-au regăsit, iar după terminarea războiului s-au și căsătorit. În anul următor m-am născut eu – pe 30 noiembrie 1946.

În noaptea dinaintea nașterii mele, mama a visat că năștea un șarpe uriaș. A doua zi i s-a rupt apa în timp ce conducea o ședință de partid. A refuzat să întrerupă ședința: a plecat la spital doar când s-a încheiat.

M-am născut prematur și, pentru mama mea, nașterea a fost foarte dificilă. Placenta nu a ieșit complet; a făcut infecție. A fost, din nou, la un pas de moarte. Au ținut-o în spital un an de zile. După aceea, o vreme i-a fost foarte greu să muncească sau să se ocupe de mine.

La început am fost îngrijită de dădacă. Nu o duceam nici eu prea bine și nici nu mâncam cum ar fi trebuit – eram numai piele și os. Dădaca avea un fiu, de aceeași vârstă cu mine, și-i dădea lui tot ce nu puteam eu mânca; băiatul a ajuns mare și gras. Când a venit bunica Milica, mama mamei, în vizită, s-a speriat de cât de slabă eram. M-a luat de îndată acasă la ea, unde am rămas șase ani, până la nașterea fratelui meu. Părinții mă vizitau doar în weekend. Pentru mine, erau ca niște străini care ne vizitau o dată pe săptămână și ne aduceau cadouri.

Mi-au povestit că nu-mi plăcea să merg. Bunica mă punea pe un scaun la masa din bucătărie și pleca la piață, iar când se întorcea mă găsea în același loc. Nu știu de ce refuzam să merg, dar mă gândesc că poate avea de-a face cu plimbatul de la un adult la altul. Mă simțeam ruptă din locul meu și cred că, pe undeva, asociam mersul cu o nouă relocare.

Mariajul părinților mei a avut probleme de la început, probabil chiar dinaintea nașterii mele. Povestea lor extraordinară de dragoste și frumusețea lor îi aduseseră împreună – sexul i-a adus

împreună –, dar îi despărțeau atât de multe alte lucruri. Mama venea dintr-o familie bogată și era intelectuală; studiase în Elveția. Îmi amintesc că bunica povestea cum mama lăsase în urma ei șaizeci de perechi de pantofi când plecase să se alăture partizanilor, luând cu ea doar unii vechi, țărănești.

Tata se trăgea dintr-o familie de eroi militari, dar săraci. Tatăl său fusese maior decorat al armatei. Tata a fost închis pentru convingerile sale comuniste și înainte de război.

Pentru mama, comunismul era o idee abstractă, ceva ce studiase la școală în Elveția, citindu-i pe Marx și Engels. Pentru ea, partizanatul era o alegere idealistă, chiar una la modă. Însă pentru tata era singura opțiune, deoarece el venea dintr-o familie săracă, însă una de războinici. El era adevăratul Comunist. Comunismul era pentru el calea de schimbare a sistemului de clase sociale.

Mama iubea să meargă la balet, la operă, la concerte de muzică clasică. Tata iubea să perpelească purceluși de lapte în bucătărie și să bea cu vechii lui amici partizani. Așa că nu aveau aproape nimic în comun, ceea ce a dus la o căsnicie foarte nefericită. S-au certat tot timpul.

Dar mai era și pasiunea tatălui meu pentru femei, adică tocmai ceea ce-l atrăsese la mama mea la început.

A fost constant infidel, încă de la începutul căsătoriei lor. Mama, bineînțeles, a urât asta la el, iar curând a ajuns să-l urască și pe el. Desigur, cât am stat cu bunica mea, nu am știut nimic din toate astea. Dar când aveam șase ani s-a născut Velimir, fratele meu, și atunci m-au luat și pe mine acasă. Părinți noi, casă nouă, frate nou, toate deodată. Viața mea s-a înrăutățit aproape instantaneu.

Îmi amintesc că aș fi vrut să mă întorc în casa bunicii, deoarece acolo mă simțisem în siguranță. Fusese un loc foarte liniștit pentru mine. Bunica avea ritualurile ei de dimineață și seară; zilele aveau un ritm. Bunica era foarte religioasă și toată viața ei gravita în jurul bisericii. În fiecare dimineață, la ora șase, odată cu răsăritul soarelui, aprindea candela ca să se roage. Până la șase ani, am însoțit-o în fiecare zi la biserică și așa am aflat despre toți sfinții.

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Casa ei mirosea întotdeauna a tămâie și a cafea proaspăt măcinată. Prăjea boabe verzi de cafea pe care le zdrobea apoi cu mâna. În casa ei am simțit o liniște profundă.

Când am început să stau din nou la părinți, mi-au lipsit ritualurile. Părinții mei se trezeau dimineața, plecau și munceau toată ziua și mă lăsau cu bonele. Pe lângă asta, eram foarte geloasă pe fratele meu. Pentru că era băiat, primul fiu, a devenit imediat favoritul. Asta era povestea balcanică. Părinții tatălui meu au avut șaptesprezece copii, dar mama lui ținea în jurul ei doar fotografii cu băieții ei, niciodată cu fetele. Nașterea fratelui meu a fost percepută ca un eveniment important. Mai târziu am aflat că la nașterea mea, tatăl nostru nu a spus nimănui, dar la nașterea lui Velimir, Vojo a ieșit cu prietenii, a băut, a tras cu pistoalele în aer, a cheltuit grămezi de bani.

Mai rău a fost că fratele meu a dezvoltat destul de repede o formă de epilepsie a copiilor – făcea crize, în timpul cărora toată lumea se învârtea în jurul lui și-i acorda și mai multă atenție. Odată, când eram doar eu cu el (eu aveam șase sau șapte ani), era să-l înec încercând să-l spăl – l-am pus în cadă și s-a dus bâldâbâc la fund. Dacă nu l-ar fi scos bunicul, rămâneam singurul copil.

Cu mătușa Ksenija, bunica Milica și fratele meu, Velimir, 1953

Am fost pedepsită, desigur. Eram pedepsită frecvent, pentru cele mai mărunte abateri, iar pedepsele erau întotdeauna fizice – lovituri și palme. Pedepsele erau aplicate de mama și de sora ei, Ksenija, care într-o vreme a stat la noi, niciodată de tata. Mă loveau până mă făceam neagră și albastră; eram plină de vânătăi. Dar uneori aveau alte metode. În apartament exista un fel de dulap de haine ascuns, un dulap foarte adânc și întunecat – termenul sârbo-croat este *plakar*. Ușa lui, fără mâner, glisa în perete; ca să deschizi, doar împingeai în ea. Eram fascinată și terifiată de dulapul ăsta. Dar nu aveam voie în el. Însă uneori, când eram rea – sau când decideau mama și mătușa că am fost rea – mă închideau în el.

Îmi era grozav de frică de întuneric. Dar acest *plakar* era plin de fantome, de prezențe spirituale – ființe luminoase, fără formă, tăcute și deloc înfricoșătoare. Vorbeam cu ele. Mi se părea absolut firesc că se află acolo. Făceau pur și simplu parte din realitatea, din viața mea. Iar în momentul în care aprindeam lumina, dispăreau.

TATA, AȘA CUM AM SPUS, A FOST UN BĂRBAT DEOSEBIT DE CHIPEȘ, cu o față severă și un păr des, care transmitea putere. O figură eroică. În aproape toate fotografiile sale din război, apare călare pe un cal alb. A luptat în Divizia Muntenegru 13, o unitate de gherilă, însărcinată cu atacurile fulger asupra pozițiilor germane; de un curaj imposibil. Mulți dintre camarazii săi au pierit acolo.

Cel mai tânăr dintre frații lui a fost capturat de naziști și torturat până a murit. Plutonul de gherilă al tatălui meu l-a prins pe soldatul care îi omorâse fratele și l-a adus la el. Tata nu l-a executat. „Nimeni nu poate să-l aducă înapoi pe fratele meu“, a spus atunci. L-a lăsat să plece. Tata era un luptător cu o etică profundă în ceea ce privește războiul.

Nu m-a pedepsit niciodată pentru nimic, nu m-a bătut niciodată, iar eu am ajuns în timp să-l iubesc pentru asta. Și, cu toate că pe vremea în care fratele meu era doar un bebeluș tata lipsea adesea de acasă, fiind plecat cu unitatea lui militară, Vojo și cu

mine am ajuns treptat cei mai buni prieteni. Tot timpul făcea câte ceva drăguț pentru mine – îmi amintesc că mă ducea la carnaval și-mi cumpăra dulciuri.

Libris.ro
Respect pe

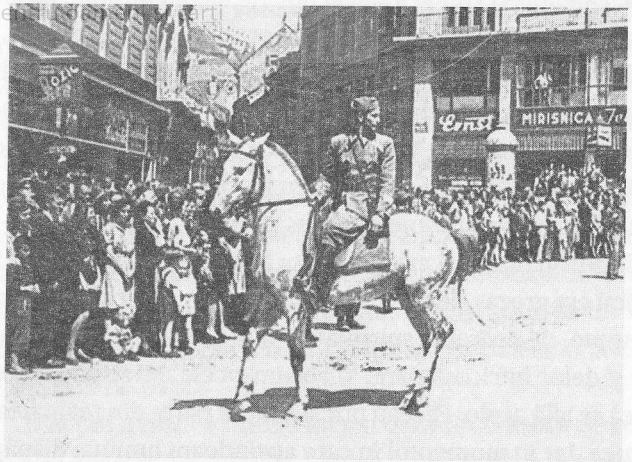

Vojo în ziua eliberării, Belgrad, 1944

Se întâmpla rar ca la ieșirile noastre în oraș să fim doar noi doi; de regulă, era însoțit de vreo prietenă. Prietenele îmi cumpărau cadouri minunate, pe care le luam bucuroasă acasă și mă lăudam, „Ah, doamna aceea blondă drăguță mi-a cumpărat toate astea“, iar mama le arunca prompt pe geam.

Mariajul părinților mei era ca un război – nu i-am văzut niciodată să se îmbrățișeze, să se sărute sau să exprime vreun fel de afecțiune unul pentru celălalt. Poate că era un obicei rămas din vremea partizanatului, dar amândoi dormeau cu un pistol încărcat pe noptieră! Îmi amintesc că odată, într-una din rarele perioade în care își vorbeau, când tata a venit acasă pentru masa de prânz, mama l-a întrebat: „Vrei supă?“ El a răspuns că vrea, iar mama a venit cu oala pe la spatele lui și i-a turnat supa fierbinte în cap. El a țipat, a împins masa, a spart toate vasele din încăpere și a plecat. Tot timpul exista o tensiune. Nu vorbeau niciodată. Nu a existat nici măcar un Crăciun în care toată lumea să fie fericită.

Tata cu mine, 1950

Crăciun nu aveam oricum; eram comuniști. Însă bunica mea, care era foarte religioasă, ținea Crăciunul ortodox, pe 7 ianuarie. Era minunat și groaznic. Minunat pentru că dedica trei zile pregătirii unei sărbătoriri elaborate – mâncăruri speciale, decorațiuni, tot. Dar, totodată, era forțată să pună draperii negre la ferestre, deoarece la vremea aceea în Iugoslavia era periculos să sărbătorești Crăciunul. Spionii își notau numele familiilor care se adunau de Crăciun; guvernul îi recompensa pe turnători. Drept care, cei din familie ajungeau la bunica pe rând, câte unul, ca să sărbătorească în spatele draperiilor negre. Bunica era singura capabilă să reunească întreaga familie. Era ceva frumos.

Și tradițiile erau frumoase. Bunica făcea în fiecare an o plăcintă cu brânză, în care ascundea un bănuț din argint. Dacă mușcai bănuțul – și nu-ți rupeai dinții – însemna că ai noroc. Păstrai banul până în anul următor. Arunca apoi cu orez pe noi și cine sfârșea acoperit cu cel mai mult orez avea să fie cel mai prosper în anul următor.

Groaznic era că părinții mei nu-și vorbeau nici măcar de Crăciun. Și toate cadourile, invariabil, erau ceva util, care nu-mi plăcea. Șosete din lână sau vreo carte pe care trebuia s-o citesc sau